

Ioan Laza, Florin Ardelean (coord.)

Jurnalismul și literatura, similitudini și diferențe

Copyright©Ioan Laza, Florin Ardelean (coord.)

Copyright© TRITONIC 2019 pentru ediția prezentă

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LAZA, IOAN,

Jurnalismul și literatura, similitudini și diferențe / coord: Ioan Laza, Florin Ardelean – București, Tritonic Books, 2019

Conține bibliografie

ISBN: 978-606-749-420-4

I. LAZA, IOAN, (coord.)

II. ARDELEAN, FLORIN, (coord.)

Editor: Bogdan Hrib

Coperta: Alexandra Bardan

Tiparul realizat în România

Orice reproducere, totală sau parțială a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

Coordonatori:

**IOAN LAZA
FLORIN ARDELEAN**

**JURNALISMUL ȘI LITERATURA,
SIMILITUDINI ȘI DIFERENȚE**

București 2019

Cuprins

Cuvânt înainte	7
I. Conferință inaugurală	10
Ion Bogdan LEFTER, Doi frați vitregi: jurnalismul și literatura sau discursuri despre lumi reale și inventate	10
II. Jurnalismul și literatura: teritorii, osmoze, disocieri	21
Marian PETCU, Incidențe jurnalism-literatură, în România	21
Răduț BÎLBÎIE, Literatura și jurnalistica - subiect de confruntări teoretice și ideologice, în anii comunismului, în România. Cărțile publiciștilor între literatură și jurnalism	69
Florin ARDELEAN, Excurs despre gâlceava adevărului cu ficțiunea	96
Doina JELA, Docuficțiunea – un joc gratuit sau un contract din care ambii parteneri ies în câștig?	112
Smaranda BRATU ELIAN, Interferențe între jurnalismul narativ, literatura non-ficțională și ficțiune: Leonardo Sciascia și cazul Moro	123
Brîndușa ARMANCA, Jurnalist/scriitor: ambiguități de statut, juridice și de apartenență organizațională	134
Mihail GUZUN, Cuvântul – câmpul magnetic al jurnalismului și literaturii ..	146
Cornel MUNTEANU, Zone de contact între jurnalism și literatură	163
III. Genuri jurnalistice / Genuri literare: similitudini și diferențe	178
Ștefana CIORTEA-NEAMȚIU, Reportajul românesc după 1989 – o specie jurnalistică „cu acte în regulă”	178
Elena-Camelia ZĂBAVĂ, Particularități stilistice în reportajul românesc actual	191
Daniel-Liviu CIUREL, Pamfletul între jurnalism și literatură	207
IV. Jurnaliști și scriitori: statusuri, identități și scopuri	217
Lucian CHIȘU, Scriitorul-jurnalist/ jurnalistul-scriitor sau despre doctor Jekyll și Mister Hyde la sfârșit de carieră	217
Lia Maria POP, Radu Enescu, un publicist orădean în postcomunism ..	237
Adrian Dinu RACHIERU, Augustin Buzura și miza morală (Proza și publicistica, sub semnul convergenței)	265
Ion SIMUȚ, Bătălia pentru viitor. Augustin Buzura, gazetar la Tribuna ...	286
Carmen IONESCU, Scriitori romani contemporani in fluxurile agentiei de presa RADOR: cazul Mircea Dinescu	290

Carmen ȚĂGȘOREAN, O personalitate, două profesii: Marius Mircu, jurnalistul cu veleități de scriitor	300
Res Mihaela ALBU, Jurnaliști-scriitori români din exil. Manifestări publicistice în postcomunism	321
Dan ANGHELESCU, Jurnalistul și scriitorul Gabriel Stănescu, editor al revistei "Origini. Romanian Roots"	339
Victorița TUDOR, Scriitorul și jurnalistul: locuitori ai aceleiași planete vișnieciene. Despre religia mediatică a „informovorilor” din "dezordinea preventivă"	350
Gabriel KLIMOWICZ, Scriitori și jurnaliști - între intransigență și obediență	361
Marcel TOLCEA, Petre Stoica, reporterul-poet al unei lumii revoluate (considerații eseistice)	394
Ioan LAZA, Grigore Vieru în publicistica lui Nicolae Dabija	402
Anarela CHIȘ, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca între literatura exilului și jurnalismul cultural radiofonic	417
V. Publicații, teme, conexiuni	424
Nicolae DASCĂLU, Renașterea presei religioase din România după 1989. Centrul de Presă BASILICA al Patriarhiei Române și afinitățile sale literare	424
Irina Mihaela POP, La Oradea: împotriva xenofobiei sau bătălia lui Radu Enescu pentru libertate, pluralism, toleranță	440
Lucian-Vasile SZABO, Noua presă timișoreană după 1989: "Gazeta de Vest"	484
Cristina Liana PUȘCAȘ, Literatura carcerală în revista "Memoria"	498
Ioan DAVID, Revista "Orizont" – o publicație cu "circuit închis"?	522
Daniela FLORIAN, "Sintagme literare" – publicație inedită în peisajul presei literare românești. Contribuții monografice	537
Mihai SUCIU, Teatralizarea mesajului mediatic	545

CUVÂNT ÎNAINTE

NARAȚIUNE-ADEVĂR-FICȚIUNE

CEA de-a treia ediție a conferinței internaționale *Mass-media în postcomunism: moștenire, evoluție, tendințe* a avut loc la Oradea (18-19 octombrie 2018), propunând o temă de actualitate și impact – *Jurnalismul și literatura: similitudini și diferențe*. Programul manifestării a reunit 50 de lucrări (patru secțiuni), cu participarea a numeroși și prestigioși specialiști din țară din domeniul jurnalismului și cel al literaturii (critici literari, istorici ai literaturii, scriitori, esești). Nu au lipsit dezbaterile în contradictoriu, cel mai adesea aducând în discuție chestiuni de nuanță sau polemice dintr-o zonă de interferență – jurnalism/ literatură – adesea contestată sau privită cu suspiciuni. Premisele dau câștig de cauză celor care susțin o diferență de structură, de metode și de scopuri în privința acestora, din moment ce criteriul de validare al demersului jurnalistic este *adevărul*, în baza constatării unor fapte din orizontul de proximitate al realității, iar criteriul de evaluare al textului literar este unul eminent estetic, fundamentat pe *ficțiune*, pe ipostaza de autoreferențialitate în care se situează autorul. Dincolo, însă, de acest aspect de principiu, genurile literare precum și cele jurnalistice propun o neașteptată apropiere a domeniilor, constituirea unor *toposuri* de „comuniune” și „uzurparea” reciprocă a proprietăților, a zonelor de apartenență considerate, într-o viziune clasică, exclusive.

Lucrările prezentate pe secțiuni au menționat „complicitățile” survenite între literatură și jurnalism, câtă vreme asumăm astăzi specii ale mesajelor ce fac nedecelabile sferele literaturii și jurnalismului: literatura nonfictivă, docuficțiunea, literatura mărturisirilor, pe de o parte, iar pe

I. CONFERINȚĂ INAUGURALĂ

DOI FRĂȚI VITREGI: JURNALISMUL ȘI LITERATURA SAU DISCURSURI DESPRE LUMI REALE ȘI LUMI INVENTATE

Ion Bogdan LEFTER¹

Cuvinte-cheie: *jurnalism, literatură, realitate, ficțiune, lumi reale, lumi inventate, jurnalismul scriitorilor, literatura jurnaliștilor*

JURNALISMUL (în principiu cel scris, însă s-ar putea discuta și versiunile celelalte, radio sau de televiziune sau din „noile media”, căci și ele presupun creația de discurs, și anume vorbit, fie doar „audio”, fie și cu imagini ale oratorilor sau de ilustrare a narațiunilor livrate) și literatura: vocații, ocupațiuni, meserii vecine, interferente. Ziariștii (de presă scrisă) și poeții, prozatorii, dramaturgii, criticii, eseiștii: profesioniști – cu toții – ai scrisului, indubitabil. Și totuși, să fie cu adevărat vocații, ocupațiuni, meserii interferente?! Sau mai degrabă complementare?! Dacă nu chiar... opuse?!...

De fapt și de fapt, în ce raporturi se află cele două domenii presupus-distincte, de vreme ce poartă denumiri diferite?

Scurt inventar de trăsături comune

Asemănările sunt evidente, începând cu cea la care am făcut deja referire: și ziariștii (rămânând doar la cei care produc texte, nu discursuri orale), și literatorii scriu și publică ce scriu.

Apoi: genurile și speciile pe care le ilustrează sunt omoloage sau măcar parțial-rezonante. Ocupațiunea mai nouă, de când presa, a preluat în linii mari și a adaptat tipologia celei străvechi, literare: jurnaliștii compun de obicei narativ, deci în gen epic; nu arareori uzează și de dialoguri, caracteristice dramaturgiei; fără să scrie în versuri (cu unele excepții demonstrative, pe ici, pe colo), recurg uneori la valori poetice, apropiindu-se de genul liric; și sunt frecvent analitici, interpretativi, asemeni criticilor care comentează literatura.

Până la un punct, similare sunt și situațiile de comunicare în care scriitorii și ziariștii – sau ziariștii și scriitorii – joacă roluri active: prin intermediul textelor lor, imprimate pe hârtie sau stocate pe suporturi „alternative”, ei transmit mesaje publicului. Dincolo de toate diferențele, autorii de texte jurnalistică și literare au ceva de spus și vor să fie citați.

Asemănătoare pot fi considerate și aspirațiile lor de „status” (cum spun sociologii), de statut social: și ziariștii, și scriitorii își doresc notorietate, prestigiu, recunoaștere din partea comunităților de cititori cărora li se adresează.

Subsecvente – aspirațiile materiale: și unii, și alții speră să încaseze pentru munca lor salarii și onorarii care să le permită „să-și câștige pâinea”, de la minima subzistență la o cât mai mare prosperitate. Ce-i drept, literatorii au rareori – sau niciodată! – venituri constante de pe urma scrisului lor, recte salarii lunare, iar onorariile marii majorități sunt derizorii sau lipsesc cu desăvârșire, de unde combinația nominală eminesciană „Poezie – sărăcie!” (din *Cugetările sărmanului Dionis*), pe când jurnaliștii, chiar și „freelancer”-ii, care nu dețin locuri de muncă stabile, în redacții, nu scriu de-amorul artei, fără venituri, căci, dacă n-ar avea colaborări remunerate, și-ar căuta alte moduri de supraviețuire și nu s-ar mai chema ziariști!

La capitolul trăsăturilor comune, am mai putea trece, cu oarecare larghețe, și aspirațiile simetric inversate ale profesioniștilor din ambele domenii către... celălalt: scriitorii fac adeseori „publicistică”, iar ziariștii au uneori și tentația

¹prof. univ. dr., Facultatea de Litere, Universitatea din București

cărților, strângându-și articolele între coperti sau scriind direct cărți de investigație jurnalistică ori de sinteză pe tematici pe care le-au frecventat timp îndelungat, publicând serii lungi de articole dedicate. Altă specie: volumele-interviu realizate de profesioniștii presei cu personalități publice, de pildă cu mari politicieni sau cu actori-„staruri”, nu o dată și cu... mari scriitori, tovarăși ai lor de scris. Nu trebuie să uităm nici aspirațiile propriu-zis creatoare ale unor jurnaliști recunoscuți ca atare și care comit și publică versuri, romane, însemnări de călătorie, tratate ca „literatură de ziariști”, de multe ori foarte interesantă și relevantă pentru profilul intelectual cuprinzător al autorilor, câteodată întâmpinate chiar la superlativ de critica specializată, în cazurile în care gazetari reputeți „dau lovitura” în domeniul celălalt, ficțional.

...și specifice

Mai importante decât genul proxim al scrisului sunt – evident – diferențele, căci ele conturează specificitățile celor două meserii, care prin ele se definesc, prin diferențe. Începând de la dimensiuni: ziaristii scriu texte scurte, articole, reportaje, cronici, iau interviuri de dimensiuni limitate („cât permite spațiul...”), în timp ce scriitorii or fi făcând ei și „publicistică” și-or fi apărând cu „grupaje” de versuri ori cu pagini de proză în revistele culturale, dar sunt ceea ce sunt pentru că adună cantități mai mari, uneori considerabile de text și le publică în tomuri compacte. În consecință, diferă și ritmurile de lucru: ziaristul tastează iute pe claviatura computerului (astăzi; pe vremuri – la a „mașinii de scris!”), sub presiunea orei de „închidere a ediției”; scriitorul compune – în schimb – în intervale generoase, intervine și inspirația, iuțind frazarea, sau... lipsind, de unde lentori, reveniri asupra unor pagini nemulțumitoare, blocaje, amânări, încât – una peste alta – pot trece destui ani până ca o carte să fie dusă la bun sfârșit. Ritmurile celor dintâi sunt previzibile, fixe, determinate

de periodicitatea publicațiilor, de imprimarea cotidiană, săptămânală, lunară etc. sau de alimentarea/ „încărcarea” *website*-urilor în aceleași ritmuri ori ultra-rapid, până la „fluxul continuu”. Poeții și colegii lor de toate genurile și speciile pot fi mai harnici, avansând cu spor, cu „porții zilnice” de scris, sau mai leneși, mai capricioși, nu de puține ori abandonează o carte pentru a începe alta sau lucrează în paralel sau în multe alte feluri, în regim de imprevizibilitate.

Trecând la conținuturi, dăm peste diferența esențială de statut dintre cele două mari clase de texte produse de ziariști, respectiv de scriitori: primii descriu și interpretează realitatea, sunt autori *nonfiction*, ceilalți compun texte „în sine”, autonome, deci *ficțiuni*, universuri alternative la cel concret, al vieții, în omologie evidentă, drept care se vorbește despre diverse forme de „realism”, ori din ce în ce mai îndepărtate, până la fantezisme radicale, construcții absurde, proiecții fantastice.

Scopuri fundamental diferite: al jurnaliștilor – să informeze asupra celor ce se-ntâmplă în societate, să analizeze și să interpreteze evenimentele; al literaților – să creeze plăcere a lecturii, interes, atracție, fascinație față de produsele textuale ale imaginației lor.

Drept urmare, avem de-a face cu perspective necoincidente asupra realității: investigarea și înfățișarea ei în scris așa cum este, spre deosebire de construcțiile doar „inspirate din...”, de fapt, fără nicio datorie de fidelitate față de existența reală, chiar dacă, ultimamente, și literatura depune mărturie asupra lumii și a vieții, însă în forme mediate și libere, în absența oricăror obligații de respectare a adevărului, de exactitate, de corectă „dare de seamă” asupra celor ce se petrec pe Planetă. În legătură cu minciunile și cu manipulările presei a apărut recent calificarea discreditantă de „știre falsă”, „făcătură” („*fake news*”); de partea cealaltă, nimeni nu va avea motive să reproșeze neadevărurile literaturii, căci ea toată e o „minciună”, o realitate secundă, confecționată cu alte intenții decât aceea de a servi de „oglină” conștiințioasă. Nonfictivii sunt judecați

cu criteriul verității, pe când ficționarii își pot permite orice, nu-i constrânge nimic, au liber la trișat și la delirat, se pot juca oricât de-a demiurgii modelatori de universuri, în legea lor. Definiția stendhaliană a romanului ca „oglină purtată de-a lungul unui drum” e înșelătoare: nu vorbește decât despre iluzia realistă...

Altă distincție crucială e aceea dintre perspectiva jurnaliștilor și cea a scriitorilor asupra instrumentului lor de lucru: limbajul. Un articol poate fi bine scris, expresiv, „poetic” sau „literar”, însă, dincolo de eventualele sale calități stilistice, trebuie să fie precis, corect, „transparent”, șirurile de cuvinte sunt doar vehicule cu ajutorul cărora, prin textul străveziu, ai acces la viața adevărată; dincolo, în literatură, limbajului nu i se și permite doar să aibă o „dublă intenție” (expresia lui Tudor Vianu), ca „șesătură” (etimologic: „*textum*”) de cuvinte care să transmită un sens liber ales, nu impus de realitatea exterioară, ci mai e și ridicat la rang nobil, de obiect estetic în sine, contemplabil ca atare, în spectaculoasele sale rulaje și metamorfoze. Ca-n clasicele exprimări despre limbajul care „comunică”, ziaristica fiind o bună confirmare, și despre cel, literar, care „se comunică”.

Un contrast derivat fiind percepțiile grav disproportionale cu privire la „duratele de valabilitate” ale celor două categorii de texte: reflectând imediatul și trecând în numărul următor al gazetei la alte și alte fapte noi, presa s-ar „învechi” repede, ar fi „perisabilă”, „efemeră”, ar ieși de pe-o zi pe alta din uz; în timp ce literatura aspiră la perpetuare, ea „rezistă”, se va citi și mâine, și poimâine, „în eternitate”. Opoziția suportă oarecari relativizări: jurnalismul de calitate se citește și se citează și mai târziu, se poate culege – cum am văzut – în cărți, piesele de excelență urcând până-n istoria literaturii, ca-n cazurile celor semnate de F. Brunea-Fox sau de Geo Bogza; iar operele poetice, prozastice, dramaturgice, critice și eseistice n-au destine glorioase garantate, doar vârfurile, capodoperele, bucurându-se de vizibilitate în posteritatea autorilor, eventual proclamate „etern”...

Unii despre ceilalți, deci și despre ei înșiși

Privită prin ochii jurnaliștilor, și poate că nu doar ai lor (!), literatura, chiar și cea „realistă”, pare prea desprinsă de „palpitul” existenței, ușor de „inventat”, frivolă și narcisistă. Oare de ce-și dau poeții și prozatorii ăștia atâtea aere?!

Privită prin ochii scriitorilor, și poate că nu doar ai lor (!), ziaristica pare grăbită, improvizată, lipsită – adică – de elaborație, „simplă” transpunere a realității în text, superficială. Oare de ce-și dau gazetarii ăștia atâtea importanță?!

Nu va fi fiind doar așa, mulți ziariști îi respectă pe scriitori și e valabilă și reciproca, după cum și publicul larg are atitudini nu doar arogante, minimalizatoare, cât mai ales de admirație față de profesioniștii scrisului de ambe feluri. Pe de altă parte, celor două meserii li se aplică și stereotipuri negative, poate că nu doar cele de mai sus.

De remarcat că, privit de vizavi, scrisul celorlalți pare... mai ușor: gazetarii știu ce grele sunt documentările, obținerea de informații proaspete, „în exclusivitate”, cât timp și ce investiții de încredere sunt necesare pentru a-și cultiva „sursele”, sub ce stres își scriu articolele în ultimul ceas și-n ultimele minute înainte de căderea de ghilolină a ultimului termen de trimitere la tipar etc. etc. Prin contrast, să ai timp practic nelimitat la dispoziție și să compui în ritmuri pe care singur ți le-alegi pare un lux și chiar... un moft. La rândul lor, literatorii știu cât de greu le este uneori sau întotdeauna să-și transpună gândurile și viziunile în texte, ce sacrificii fac pentru a-și urma vocațiile. Sunt obligatorii lecturile extinse, inevitabil cronofage, și plăcute, și epuizante, teoretic-exhaustive (practic nu se poate!), căci, pentru ca să ai șanse de originalitate, trebuie să ai o bună cunoaștere a istoriei literaturii și să te și informezi permanent, la zi, asupra a tot ce se scrie și se publică mai relevant, încât să nu redescoperi vechi roți de mult inventate. Scriitorii mai știu și ce travaliu îndelungat de formulare și reformulare trebuie să depună, adeseori fără rezultate satisfăcătoare. Cu cât sunt

mai valoroși, cu cât le este mai înaltă conștiința profesională, cu atât sunt mai exigenți cu ei înșiși, mai nemulțumiți de ce reușesc să transmită din ce-ar vrea spună. Adânc macină „chinurile creației”... La unii se-adaugă ambițiile, orgoliile, invidiile, de vreme ce participă la o competiție cu mize mari, la scara „eternității”. Prin contrast, să improvizezi articol după articol, la „repezeală”, fără responsabilitatea „duratelor de valabilitate” lungi, pare – de bună-seamă – floare la ureche.

Asemenea atitudini, cât de răspândite vor fi fiind, poate că nu foarte, reflectă și frustrările profesioniștilor scrisului. Dificultățile cu care te confrunți și se par mari, mai mari decât sunt de fapt, iar avantajele celorlalți – la fel. Îți înțelege condiția, și-o respecti, ești mândru de ce faci, dar jurnaliștilor li se pare (uneori!) că scriitorii sunt privilegiați și invers.

Decriptând psihologiile din spatele unor atari perspective critice față de colegii de alte feluri de scris, descoperim și viziunile subînțelese asupra meseriilor celorlalți și chiar și asupra celor proprii. Și literații, și jurnaliștii își înțeleg foarte bine, cel mai bine, prin comparație cu alte categorii de cititori, valoarea profesională, apreciază excelența acolo unde o întâlnesc și și-ar dori s-o atingă și-n teritoriile în care nu sunt la ei acasă. Altfel, ce rost ar mai avea ca scriitorii să facă și publicistică, iar gazetarii să publice și cărți? Sunt recunoașteri implicite ale limitelor definitorii, pe care fiecare le va fi simțind constrângătoare: scufundați în realitatea înconjurătoare, despre care dau seama zi de zi și ceas de ceas, ziariștii cei mai buni simt nevoia de a-și depăși condiția, de a se extrage din contingent și de a aspira la duratele mai lungi; în timp ce scriitorii, izolați în competiția lor cu „eternitatea”, simt deficitul de conectare la „viul” vieții și coboară *in medias res*, în stradă și-n arena presei.

Ce fel de jurnalism produc scriitorii

Evaluare de ansamblu, dincolo de variante, de diversitatea stilurilor personale etc.: scriitorii recunoscuți ca scriitori au avut contribuții importante la istoria presei și continuă să aibă,

existând numeroase exemple de autori considerați „scriitori și jurnaliști”. Mulți literați au lucrat și lucrează în sau pentru redacțiile de periodice, producând articlerii de bună calitate, perfect valabile gazetărește.

Există și categorii de publicații susținute masiv sau predilect de poeți, prozatori, dramaturgi, critici și esești. În primul rând – revistele zise „literare”, de fapt de mai amplă cuprindere culturală. Apoi – cele focalizate asupra altor arte, specializate în plastică, teatru, film, despre care scriu și profesioniștii respectivelor domenii creative, și cei ai... scrisului însuși. Sunt și săptămânale, lunare, trimestriale larg-„intelectuale”, de dezbatere socio-culturală sau cu dominante politice, economice, financiare, în ale căror redacții își găsesc „job”-uri și literatorii, ca profesioniști – din nou – generici ai scrisului, stăpânitori dexteri ai limbajului, ai frazării precise și expresive. Contribuția lor la istoria acestor tipuri de presă e masivă, decisivă. Sunt detectabile și caracteristici speciale ale textelor pe care diversele categorii de scriitori le produc ca „publiciști”.

Poeții frazează – uneori, nu toți – „poematic”, folosesc stilistici încărcate, pitorești sau mai înalt-metaforizante, sunt mai subiectivi, mai confesivi, mai patetici, suprind prin tot soiul de ingeniozități, sar capricioși de la una la alta, le ies „întorsături de cuvinte” generatoare de semnificații interesante ori profunde. La vârf, inventează câte o „specie” *sui generis*, precum „tableta” argheziană.

Bineînțeles, prozatorii-gazetari sunt prin excelență narativi, onorându-și meseria de bază. Articolele cu adevărat memorabile ale nuveliștilor sau romancierilor rămân în memoria publicului și-n istoria presei, cum s-a-ntâmplat la noi cu seria culeasă ulterior de Marin Preda într-o carte, și anume în **Imposibila întoarcere**.

Jurnalismul dramaturgilor trebuie să fie situațional și dialogic, în conformitate cu datele genului literar, deși există și piese de teatru mai divagante, speculative, de ample vizionarisme, precum ale lui Camil Petrescu ori ale lui Lucian Blaga, autori – între altele –